Міністерство культури і мистецтв України

Київський державний університет культури і мистецтв

УДК 78(09)(477)

Чабанова - Ісхаак Ганна Едуардівна

Польові дослідження в музичній фольклористиці XIX - XX ст.

Спеціальність
17.00.01- теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства

Київ - 1998

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському державному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: доктор мистецтвознавства, професор **Іваницький Анатолій Іванович,** Київський державний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри фольклору і етнології.

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ: доктор мистецтвознавства, професор **Грица Софія Йосипівна**, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Рильського НАН України, м.Київ, провідний науковий співробітник.

кандидат мистецтвознавства, доцент **Єфремов Євген Васильович,** Національна музична академія ім.П.Чайковського, кафедра музичної фольклористики.

ПРОВІДНА УСТАНОВА: Національний педагогічний університет ім.М.Драгоманова, кафедра гри на музичних інструментах Міністерство освіти України, м.Київ

Захист відбудеться 10 січня 1999 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 Київського державного університету культури і мистецтв за адресою: м.Київ, вул. Щорса, 36.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського державного університету культури і мистецтв, м.Київ, вул. Щорса, 36.

Загальна характеристика роботи.

Актуальність дослідження Фольклор був і залишається плідним джерелом збагачення сучасної культури і водночас скарбницею пізнавально-історичної інформації: етногенезу, етики, естетики, музичних смаків та обдарованості народу. Тому збирання (запис, фіксація, фондування) зразків фольклору висувається зараз на перший план. Необхідно встигнути записати, врятувати від забуття максимум народних мелодій, якими ще багата Україна.

Але в наш час просто записати народну пісню, обряд - цього замало. Потрібна наукова методика, використання спеціальних запитальників, застосування форм збирацької документації, постановка мети запису (жанри, регіони тощо), використання описів, коментарів, а також вміння вступати у контакт з носіями народної культури, опитування і, звичайно, дотримуватися етичних норм спілкування. До сучасного збирача висуваються різнобічні вимоги: знання фольклору, психолого-педагогічні здібності, знання історії та теорії культури, володіння сучасною аудіо- та відеоапаратурою, обізнаність в історії фольклористики (і насамперед - в методиці польової, тобто експедиційної роботи попередників) і, зрозуміла річ, - професіонально-музична освіченість.

Незважаючи на два століття розвитку музичної фольклористики, досі наука не має підсумкової праці з техніки та методики збирацької роботи. Ситуація, на перший погляд, видається дещо парадоксальною. Записано десятки тисяч зразків народної музики, зібрано значні державні та приватні колекції фольклору, - а методи польової роботи залишаються на емпіричному рівні. Однак ознайомлення з історією фольклористики, з численними свідченнями збирачів доводить: протягом двохсот років досвід накопичувався. Тому закономірно постала потреба його узагальнити. Цим обумовлено історичний ракурс дослідження. Важливою ланкою на цьому шляху було інтерв'ювання сучасних збирачів фольклору. Потреби глибокого пізнання народної музичної культури закономірно висувають на перший план необхідність, по-перше, узагальнення та аналізу двохсотлітнього періоду збирацької діяльності, по-друге, виведення її на теоретичний та практично-рекомендаційний рівень.

Все сказане вище обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Тема дисертаційного дослідження пов'язана з Державною комплексною науковою темою "Культура. Просвітництво. Дозвілля", з "Концепцією Київського державного університету культури і мистецтв по підготовці кадрів соціально-культурної сфери".

Напрямок роботи в практичному та навчально-методичному змістові прямо пов'язаний з таким дисциплінами навчальних планів кафедр фольклору і етнографії, народного музичного виконавства, музичної фольклористики вищих навчальних закладів України, як "Фольклористика (методологія і методика)", "Методика запису і транскрипції (розшифровки) народної музики", "Музичний фольклор", "Фольклорні експедиції", а також з державними та галузевими дослідженнями фольклору (зокрема Чорнобильським фондом, серед планів якого є завдання запису музичного фольклору переселенців з зони радіоактивного забруднення).

Узагальнення досвіду запису музичного фольклору, спроба створення теоретичних основ польового дослідження фольклору як окремої дисципліни музичної фольклористики становить мету дослідження.

У зв'язку з поставленою метою вирішуються такі завдання:

- проаналізувати збирацьку діяльність протягом XIX-XX ст.;
- окреслити основні етапи розвитку збирання фольклору;
- використати досягнення етнографії, психології, соціології для потреб удосконалення методики музично-фольклористичних польових досліджень;
- висвітлити основні форми і методи збирацької діяльності;
- з метою узагальнення індивідуального досвіду польової роботи проаналізувати матеріали опитування сучасних збирачів народної культури;
- опрацювати форми збирацької документації (паспорт виконавців, паспорт фольклорного твору, запитальник, листок збирача, форми реєстрації зібраних матеріалів) з метою їх доповнення та удосконалення;
- сформулювати практичні й науково-методичні узагальнення з метою їх впровадження в теорію і практику польової роботи та навчальний процес (фольклорна практика).

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні, аналізі, розробці науково-методичних рекомендацій по впровадженню в науковий та навчальний обіг теоретичних положень збирацької роботи, які мають суттєве значення для подальшого поповнення документального фонду музичної фольклористики. Дисертаційна праця є одним з перших досліджень, де підсумовується значний культурно-громадський та історичний досвід збирання музичного фольклору.

Практичне значення дисертації обумовлюється тим, що її матеріали і висновки слугуватимуть подальшому розвитку та удосконаленню дослідницького апарату збирацької роботи та поглибленому розумінню феномену народної музичної культури. Підсумковий огляд історії збирацької діяльності за два століття дозволить сучасним "польовикам" глибше усвідомити тенденції посилення уваги до історичного змісту дослідження народної музики, опанувати дієвими методами спілкування, опитування, коментування записів. Робота може бути використана у створенні навчального посібника з предмету "Методика збирання і транскрипція (розшифровка) народної музики", а також стати в пригоді широкому колу професіоналів та аматорів збирання народної музики.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи було оприлюднено у виступах на Другому всеукраїнському семінарі викладачів музичного фольклору (Київ, 1993 р.), на наукових конференціях Київського державного університету культури і мистецтв (1993 - 1998 рр.), у доповіді на засіданні кафедри фольклору і етнології КДУКіМ (червень, 1998 р.), та в наукових публікаціях автора.

Структура дисертації обумовлена метою і завданням дослідження. Вона складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (307 найменувань), додатків. Обсяг дисертації становить 185 сторінок, додатки обсягом 45 сторінок.

Основний зміст роботи

У **вступі** наголошено на недостатньому теоретичному опрацюванні практичних досягнень щодо методів запису музичного фольклору, чим обумовлюється актуальність обраної теми. Позначено мету і завдання удосконалення польових досліджень, наголошено на їх культурно-історичному та

навчально-педагогічному значенні. Вказано на наукову і практичну потребу даної роботи, названо публікації автора.

Розділ перший **"Становлення та розвиток польових досліджень"**. Термін "польове дослідження" зараз є загальноприйнятим. Збирацька робота "в полі" (тобто, у спілкуванні з носіями фольклору) становить основу етнографічних та фольклористичних досліджень. Ним охоплюється основне коло проблем: задля чого розшукуються і записуються зразки народної музичної творчості; які існують методи пошуку співаків; як відбувається опитування; як здійснюється фіксація співу (гри) та опис виконання; що є результатом збирацької роботи.

Багатогранність об'єкту польових досліджень - фольклору зумовлює трьохаспектний аналіз: 1) нотних збірників; 2) програм польових досліджень від кінця XVIII ст.; 3) за персоналіями (діяльність відомих збирачів фольклору).

Збирачі рідко і замало залишали свідчення про свої методи збирання фольклору і спілкування із співаками. Тому опубліковані записи є першими джерелами для аналізу як практики, так і теорії збирацької роботи.

Перші записи було зроблено у XVI ст. (балада "Дунаю, Дунаю, чему смутен течеш"), але без мелодій. З XVIII ст. розпочинається етап фіксації наспівів. З'являються збірники В.Трутовського (1776-1795 рр.) та ін. Період кінця XVIII - поч.XIX ст. ввійшов в історію як період плідної наукової збирацької діяльності.

Середина XIX ст. знаменується, з одного боку, широким розгортанням збирацької та видавничої діяльності, з другого боку - посиленням і ствердженням не популяризаторських (як було доти), а науково-етнографічних засад.

Від кінця XVIII до середини XIX ст. ми спостерігаємо розвиток питання "для чого?" записувати фольклор і отримуємо відповідь: від побутового інтересу до початків розуміння його історичної цінності. У цьому ряду збірник А.Коціпінського "Пісні, думки і шумки руського народу на Подолі, Україні і в Малоросії" (1861 р.), "Українські народні пісні" О.Балліної (записи О.Потебні, 1863 р.), О.Гулака-Артемовського "Народні пісні з голосом" (1868 р.) та ін. є першими, де було створено методику наукових видань фольклору.

Поступово удосконалювалася методика запису, зростали вимоги до паспортизації та розуміння народної музичної творчості як історичного джерела. Одночасно продовжувалася лінія опублікування народних пісень в обробках.

Тільки на зламі XIX-XX століть остаточно стверджується переконання в культурно-історичній самодостатності публікації народних мелодій без обробок - як історичних документів. Насамперед це пов'язано з діяльністю М.Лисенка, Ф.Колесси, К.Квітки.

Розгляд збирацької роботи та її наслідків - публікацій збірників музичного фольклору засвідчує кардинальні зрушення у ставленні до народної музичної традиційної культури. На початку XX ст. формується науково-етнографічна методика записів та публікацій музичного фольклору, головним кредо якої є документальність, по можливості максимальна точність фіксації як народної мелодії, так і обставин її виконання.

В дослідженні автор неодноразово посилається на роботу Є.Кагарова "Завдання та методика етнографії" (К., 1928), в якій вказано на основні способи збирання етнографічних матеріалів: лабораторний та польовий - "матеріали збираються на місцях, серед виучуваного народу, або соціальної групи". (Завдання та методи етнографії. -К., 1928. -С.27)

В кінці XVIII ст. вперше в Європі (1779 р.) було розроблено наукову етнографічну програму Федором Туманським саме в Україні. Вона належала до більш досконалого типу анкет, розрахованих на широке коло респондентів; увага приділялась і психологічній стороні питання (характеристика респондентів, встановлення з ними відповідного контакту). Окремі аспекти складання анкети зберігають практичну цінність і зараз. Даною програмою користувалися П.Чубинський, О.Шафонський, Я.Маркович та ін.

Поступово розширюється коло проблем польового обстеження. З'являються програми типу інструкцій (М.Н.Марков "Русское национальное песнопение", 1809 р.), анкети та звіти (наприклад, детальний звіт експедиції Берха "Путешествие в г.Чердынь и Соликамск для изыскания исторических древностей" (1821 р.)).

В кінці XIX-XX століття формується нова, більш досконала методика - комплексний підхід до збирання

фольклору. Зразковою у цьому розумінні є фундаментальна праця К.Квітки "Професіональні народні співці та музиканти на Україні" (К., 1927).

Проаналізувавши історію польових досліджень, дисертант визначив три основних етапи: аматорський, музично-прикладний ("композиторський") та науковий (музично-етнографічний).

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань дисертант використовує сукупність різних методів, а саме:

- історико-порівняльний аналіз польових досліджень;
- теоретичний аналіз та узагальнення досвіду польових досліджень фольклористів, етнографів, діячів культури і мистецтва на основі вітчизняної та зарубіжної літератури;
- вивчення та аналіз документації, збірників, пісенників, які містили факти практичної діяльності збирачів фольклору;
- дослідно-експериментальна робота по створенню, апробації та впровадженню методів польових досліджень в період експедиційної роботи;
- емпіричний метод збирання інформації;
- аналіз проведеного інтерв'ювання з дослідниками народної творчості;
- апробація окремих положень та методики збирацької роботи під час проведених фольклорних експедицій.

Розділ другий **"Напрями і методи збирацької діяльності"**. Методи польових досліджень в музичній фольклористиці досі недостатньо систематизовані і теоретично опрацьовані. Тому методика польових досліджень потребує конкретизації і теоретичного узагальнення, формування наукового тезаурусу (знань, умінь, навичок) та відповідного інструментарію.

Польові дослідження у музичній фольклористиці займають основне положення, а наслідки такої діяльності (пісенні зразки) є основною джерельною базою для науки (в тому і відмінність музичної фольклористики від інших наук гуманітарного профілю). На відміну від збирацької діяльності фольклористів-словесників, етнографів, робота "в полі" фольклористів-музикознавців значною мірою відрізняється як в проведенні польових досліджень, так і в опрацюванні здобутого матеріалу. Досліджуючи пісенні жанри

української народної творчості, автор торкається питань збирання та опрацювання фольклору провідними фахівцями (С.Грица, Є.Єфремов, А.Іваницький, О.Мурзіна та ін.).

Підготовка музикознавців-фольклористів розподіляється за двома спеціалізаціями. Як показала практика польових досліджень, запис пісенного фольклору багато в чому відрізняється від запису інструментальної музики. В даному напрямку працюють фольклористи - інструментознавці І.Мацієвський, М.Хай, Б.Яремко та ін.

Автор неодноразово посилається на роботи збирачів фольклору інших національностей: росіян, поляків, чехів, білорусів, які займалися вивченням пісенного фольклору (Є.Алєксєєв, З.Можейко, А.Чекановська та ін.). Місце і роль фольклору в системі культури, його соціокультурних зв'язків відпрацьовувалось в роботах А.Сохора, Іржи Ружечки, Яна Щепанського та ін.

В роботі використано досягнення суміжних наукових дисциплін, а саме: етнографії, психології, соціальної психології, етносоціології, соціології. Досліджуючи зв'язок музичної фольклористики з іншими дисциплінами, автор звертався, зокрема, до роботи В.Гошовського "Социологический аспект музыкальной этнографии". Дослідник робить спробу пристосувати різні методи з вище згаданих наукових дисциплін до збирацької роботи в музичній фольклористиці.

В дисертації розкривається сутність основних методів, які знадобляться фольклористам-збирачам в практичній діяльності і якими користувався сам автор: історичний, історико-порівняльний, емпіричний, структурно-функціональний, експериментальний, соціологічний, та допоміжних: безпосереднє спостереження, бесіда, інтерв'ювання, анкетування, метод експертних оцінок тощо.

Автор доводить, що спостереження - це основний метод польових досліджень в фольклористиці. В дисертаційному дослідженні розкрито його види, особливості використання на практиці, коли здійснюється безпосередня робота з носіями пісенного фольклору (від моменту зустрічі до запису фактичного пісенного матеріалу). Стосовно видів спостереження автором зроблено узагальнення, в яких чітко простежується план дій, методичні прийоми, контроль результатів тощо.

Дисертант торкається питання експерименту, зазначаючи, що польові дослідження - це завжди експеримент,

який починається відтоді, коли збирач потрапляє в інше соціальне середовище. Зрозуміло, що перед тим, як вести спостереження, фольклорист повинен зануритися в фольклорне середовище тих носіїв, де збереглася пісенна творчість. Схему входження збирачів в фольклорне середовище представлено в дослідженні.

Експеримент, як форму проведення польових досліджень, представлено в роботах Б.Бартока, В.Єлатова, Л.Кулаковського, В.Цукермана та ін. Поняття "експеримент" і "спостереження" неодноразово розглядалися в музичній фольклористиці та обговорювалися на конференціях. Думки з цього приводу В.Єлатова здалися корисними і виступили орієнтиром для автора в подальшому розкритті їх сутності, а саме: два головні види експерименту - натурний та лабораторний. Дисертант додав до цього ряду ще один з видів експерименту, який було названо натурно-лабораторний.

Дослідник детально охарактеризував методи опитування, бесіди, які фольклорист використовує в роботі з носіями під час проведення польових досліджень. Аналізуючи методи, розкриваючи їх сутність, автор прив'язував дані методи до практичної діяльності фольклористів, а роботи відомих психологів А.Авраменка, Б.Ананьєва, В.Алєксєєва, Л.Виготського, Д.Карнегі допомогли яскравіше прослідкувати даний процес. Слід підкреслити, що спостереження, опитування, належачи до традиційних методів збору наукової інформації, доцільні для збирацької роботи в музичній фольклористиці і мають свої особливості в застосуванні на практиці. Неодноразово метод спостереження обговорювали Ю.Бромлей, М.Крюков, В.Козьмін та ін. До речі, метод спостереження використовували фольклористи минулого. Так, наприклад, французький дослідник народної творчості А.Ван-Геннеп на початку XX століття асоціював метод спостереження з роботою фольклориста "на місці". Без даного методу, який будується на контакті збирача з носієм, не можна отримати результативні дані з документування народної музики. Стосовно методик опитування ряд загальних положень та рекомендації було нами запозичено з соціології, соціальної психології, етнопсихології. Але для фольклористів-музикознавців ці методики стануть більш ефективними при умові застосування методик опитування, які зараз розробляються дослідниками народної творчості. Зокрема, вий-

шли з друку "Програми, запитальники та методичні поради дослідникам народної культури України /Упор. Л.Я.Орел, К.А.Міщенко. -К.:ІСДО, 1995. -232 с./, які знадобляться і збирачам пісенного фольклору.

Спираючись на останні розробки програмних вимог етнографів та соціологів (А.Пономарьова, В.Андрущенко, Н.Горлача), дисертант запропонував вимоги, структуру, практичні рекомендації щодо програм польових досліджень в музичній фольклористиці.

Кожне опитування носіїв підпорядковане заздалегідь заготовленому запитальнику (тематичному, жанровому та.ін.), який збирач самостійно складає згідно мети і завдань польових досліджень. Ми знаходимо такого роду запитальники у К.Квітки, Ю.Круглова, Г.Танцюри, А.Іваницького, Б.Луканюка та ін.

Автором представлено у додатку до дисертації власні запитальники, які становлять основу опитування для збирачів пісенного фольклору.

Опитування інформантів - це процес, завдяки якому збирач не тільки отримує необхідну інформацію, але й має змогу досягти стійкої форми спілкування з носіями, а від цього і залежить успіх процесу польових досліджень (збирацької роботи).

Використовуючи в дослідженні термінологічний апарат, а саме: робота "в полі", "польові дослідження", "збирацька робота (або дослідження)", "експедиційна робота", автор трактує їх як синонімічні поняття, які відображають практичну діяльність в музичній фольклористиці.

Дисертант проводить порівняння видів польових досліджень в музичній фольклористиці з свого роду аналогами в галузі етнографії, спираючись на доробок провідних науковців (Є.Кагаров, Ю.Бромлей, Г.Громов, А.Пономарьов, М.Шмельова та С.Вайнштейн).

В роботі використано досягнення відомих збирачів пісенного фольклору, які оформили своє спостереження, власні думки, характеристику співаків і т.ін. у вигляді художнього опису (В.Єлатов, Л.Куба, І.Земцовський, А. Листопадов та ін.). Фіксуючи в щоденникових записах свої спостереження, а також додаткові відомості, фольклористи підійшли до розуміння їх як одного з методів збору наукової інформації (К.Квітка, М.Гайдай, Г.Танцюра та ін.). Документальним описам від XIX ст. надавалося великого зна-

чення, і тому до нас дійшли прізвища не тільки талановитих збирачів, але й обдарованих співаків (приклад, співпраця Гната Танцюри з Явдохою Зуїхою, детальна характеристика співачки).

В дослідженні окреслено основні етапи підготовки до роботи "в полі", які полягають у виборі і обгрунтуванні мети і завдання обстеження, у виборі регіону обстеження, в опрацюванні джерельної бази (статті, нотні збірники, діяльність попередніх збирачів, архівні матеріали, історичні відомості, географічні атласи і т.ін.), підготовка до виїзду (оформлення відрядження, складання офіційних листів до працівників влади, культурних закладів з метою сприяння та надання допомоги при проведенні експедиційної роботи), підготовка до роботи з носіями пісенного фольклору (складання запитальників, розробка плану опитування з примірним переліком запитань, аналіз отриманої інформації від респондентів), підготовка технічної апаратури, а також речей, необхідних в роботі (щоденники, заготовка реєстрів, паперу, ручок, олівців, гумок та ін.), складання переліку речей індивідуального користування тощо.

В роботі розглянуто ще одну з ланок підготовчої роботи - це робота з експертами (листування, переговори), які є постачальниками інформації стосовно носіїв пісенного фольклору, а також існування обрядів, традицій культури, пісенних зразків, що побутують в досліджуваному середовищі того чи іншого регіону України. За допомогою експертів (відіграють важливу роль у підготовці до експедиції) фольклорист отримує дані, а отримана від них інформація повинна бути об'єктивною і компетентною.

Дисертант розкриває процес безпосереднього входження фольклориста в інше соціальне середовище. Це початок роботи "в полі", на місці обстеження. Зрозуміло, що у спілкуванні з носієм (інформантом) дослідник пісенного фольклору зацікавлений у позитивному вирішенні форм взаємодії з фольклористом. Автор пропонує і зворотнє ставлення - співаків (реципієнтів) до збирача, дає характеристику типів відношень, які можуть складатися в процесі польових досліджень, а саме: активно-позитивне, позитивне, нейтральне, негативне, активно-негативне, і зазначає, що можна завдяки зусиллям збирача дійти від активно-негативного ставлення до позитивного.

Запорукою позитивного ставлення будуть: зацікавленість справою збирача зі сторони носія, власне ставлення до особи фольклориста (симпатія або антипатія), потяг інформанта до взаємодії, бажання допомогти.

Спілкування збирача пісенного фольклору з інформантами (співаками і знавцями народної пісенності) може відбуватися завдяки різноманітним видам опитування.

Соціологи та етнографи давно користуються на практиці різноманітними формами інтерв'ю, класифікувавши їх за типами (В.Журавльова, А.Здравомислов, В.Пономарьов, В.Ядов). Автор, взявши за основу класифікацію, запропоновану соціологами (інтерв'ю-пошук, інтерв'ю-розвідка, інтерв'ю у формі бесіди), надав їм власної характеристики, враховуючи специфіку роботи фольклориста-збирача в період проведення польових досліджень. Кожен тип інтерв'ю відповідає окремому етапу роботи збирачів з носіями і тому має свої особливості, мету і завдання.

Для отримання необхідної інформації, яка підводить фольклориста до основного моменту - запису пісні від співака (або групи співаків), метод інтерв'ю, побудований за принципом роботи "питання-відповідь", інколи стає окремим засобом збирання пісенного матеріалу. Слід зазначити, що дослідники народної творчості проводять інтерв'ювання з людьми, різними за віком, професією, соціальним положенням, статтю. Дослідники фольклору не завжди надавали належної уваги особі носія, його характеристиці. Робота такого плану вимагає від фольклористів поєднання професійних музичних здібностей та знань з психології людських відносин.

Підсумком другого розділу дисертації стали сформульовані автором вимоги до збирачів пісенного фольклору в період проведення польових досліджень: довіра, доброзичливе ставлення, уміння налагодити контакт у спілкуванні, щедрість, порядність, відвертість, допитливість, сумлінне ставлення до роботи, велика працездатність, ерудиція і компетентність.

Розділ третій **"Сучасний стан збирацької діяльності та документування польвих досліджень".**

Третій розділ присвячено проблемам сьогодення, стану збирацької діяльності на сучасному етапі. Для отримання об'єктивної картини польових досліджень, їх форм, методів, змісту було розроблено спеціальну "Анкету-інтерв'ювання

дослідників народної культури". Аналіз відповідей відомих фахівців-збирачів (С.Грици, М.Гайдая, А.Іваницького, Є.Єфремова, О.Курочкіна, Г.Щербія, та ін.) дозволив заповнити ті прогалини, що існували в теорії польових досліджень, підійти до розв'язання психолого-педагогічних проблем збирацької діяльності, які не завжди мали достатнє відображення в існуючій музично-фольклористичній літературі. Зокрема, це тонкощі спілкування збирачів з носіями, вибір індивідуального та диференційованого підходу до інформантів, особливості співпраці з жінками, чоловіками, дітьми і т.ін. Анкета містила такі блоки запитань: відомості про збирача, типи експедиційної роботи, мета обстеження, визначення пунктів регіонального дослідження, пошук інформантів, встановлення довіри з виконавцями, запис фольклорного матеріалу, заключний етап запису.

Практичну перевірку змісту анкети було здійснено дисертантом в експедиційних умовах, під час запису пісенного фольклору на Київщині. Дослідник був не тільки учасником експедиції, але одночасно виступав, так би мовити, в ролі "третього", фіксуючи методику опитування фольклористки Г.Коропниченко. В дисертації було проілюстровано кожен етап роботи прикладами вищезгаданої експедиції (села Іванківського р-ну, Київської області). Наслідки оформлено як ситуативний підхід до збирання пісенної творчості від етапу "Зустріч" до етапу "Розв'язка". Автором вперше було здійснено класифікацію етапів проведення експедиційної роботи з носіями пісенного фольклору ("Зустріч", "Розвідка", "Знайомство", "Розв'язка"). По кожній ситуації сформульовано мету, завдання, зроблено висновки, наведено приклади примірних запитань збирача до носіїв за кожним етапом, дано підсумкові рекомендації.

Далі дисертант розглядає наслідки проведеного інтерв'ю зі збирачами традиційної народної культури, робить аналіз та узагальнення.

Даний вид роботи можна вважати за перший крок в проведенні такого роду експерименту в Україні, який підтвердив правомірність положень, що були висвітлені, але не систематизовані у фольклористичній літературі. Проведення такого роду експерименту - інтерв'ювання належить до методів соціології. Застосування його у фольклористиці, а також в культурології допомагає об'єктивно оцінити інтереси

пошукову діяльність, польові дослідження збирачів-практиків.

В кінці третього розділу автором викладено методику, розроблену в психології, але корисну і в плані роботи збирачів з носіями фольклору в процесі проведення польових досліджень. Це - спостереження над жестами, мімікою, поведінкою співаків (а спочатку співрозмовників) тощо - над тими явищами, які належать до невербальних складників комунікації.

Теоретичні та аналітичні позиції заключного розділу дисертації сприяють удосконаленню методики польових досліджень і можуть бути корисними студентам, викладачам, широкому колу аматорів та професіоналів, які досліджують народну традиційну культуру України.

Висновки.

Досвід збирацької роботи XIX-XX століть дав змогу з'ясувати тенденції розвитку польових досліджень в музичній фольклористиці від неповних емпіричних даних до науково-обгрунтованих положень.

Аналіз наукових методів в галузі польових досліджень дав змогу використати доробки інших наукових дисциплін - етнографії, етнопсихології, соціології, психології та координувати їх за потребами фольклористики.

Проведене дослідження в історичному ракурсі дало можливість узагальнити досягнення фольклористів минулого та сучасного і показати перспективи руху дослідницької думки у майбутнє.

Значний новий матеріал було здобуто методом опитування (анкетування-інтерв'ювання) відомих сучасних збирачів народної творчості.

Запропоновані теоретичні розробки та перевірка експериментальним шляхом їх достовірності дають можливість зробити висновок, що їх застосування допоможе забезпечити підготовку фахівців-збирачів високого професійного рівня.

Окремі теоретичні положення також можуть бути застосовані у збирацькій діяльності фольклористів-словесників та етнографів.

Удосконалення і розвиток теоретичної бази польових досліджень в музичній фольклористиці є рушієм подальшо-

го поглиблення розуміння народної музичної культури як українців, так і інших етносів.

Польова робота (польові дослідження) є головним джерелом накопичення матеріалів для пізнання історії і теорії народної традиційної культури. Цим обумовлюється актуальність і практичне значення польових досліджень.

Результати дослідження можуть бути використані для створення навчального посібника в курсі "Методика збирання і транскрипції (розшифровка) народної музики", при викладанні дисциплін: "Музичний фольклор", "Фольклорна практика" та "Методика роботи з фольклорним ансамблем".

Основні положення дисертації автором викладено у наступних публікаціях:

1. Чабанова-Ісхаак Г.Е. Зі сторінок історії запису музичного фольклору//Збірник наукових та науково-методичних праць кафедри фольклору та етнографії. -К.:КДІК, 1995. -С.116-124.
2. Чабанова-Ісхаак Г.Е. Щодо структури соціологічних досліджень у фольклористиці//Теоретичні та практичні питання культурології. Збірка статей. Частина друга. -К.:МО України, 1997. -С.150-152.
3. Чабанова-Ісхаак Г.Е. Ситуаційний підхід до збирання пісенного фольклору//Теоретичні та практичні питання культурології. Зб. ст. Ч.II. -К.:МО України, 1997. -С.184-188.
4. Чабанова-Ісхаак Г.Е. Польові дослідження як історична передумова збереження українського фольклору в контексті розвитку культури//Динаміка культури на зламі тисячоліть. Зб. ст. -К.: КДУКіМ, 1998. -С.85-94.
5. Чабанова Г.Е. Педагогічні аспекти соціологічних досліджень фольклору//Всеукраїнська науково-творча конференція "Проблеми розвитку художньої культури". -К.:КДІК. 1994. -С.189-190.

Чабанова-Ісхаак Ганна Едуардівна.

Польові дослідження в музичній фольклористиці XIX-XX ст. (історія і теорія). Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства із спеціальності 17.00.01. - Теорія та історія культури. Київський державний університет культури і мистецтв, Київ, 1998.

Дисертація присвячена історії розвитку польових досліджень в музичній фольклористиці. На основі аналізу, систематизації та узагальнення фактичних даних вирішуються науково-теоретичні проблеми збирацької роботи. Визначено специфіку польових досліджень та їх практичну значимість у вивченні народної традиційної культури, зокрема пісенного фольклору.

Ключові слова: польові дослідження, збирацька робота, фольклористи-збирачі, носії пісенного фольклору.

Чабанова-Исхаак Анна Эдуардовна.

Полевые исследования в музыкальной фольклористике XIX-XX в. (история и теория). Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01. - теория и история культуры. Киевский государственный университет культуры и искусств,Киев, 1998.

Диссертация посвящена истории развития полевых исследований в музыкальной фольклористике. На основе анализа, систематизации и обобщения фактических данных решаются научно-теоретические проблемы собирательской работы. Определена специфика полевых исследований, их практическое значение в изучении народной традиционной культуры, в частности песенного фольклора.

Ключевые слова: полевые исследования, собирательская работа, фольклористы-собиратели, носители песенного фольклора.

Anna Chabanova-Isaak.

Field researches in musical folklore XIX-XX in. (history and theory). The manuscript.

Dissertation on competition of a scientific degree of the candidate artdirection on a speciality 17.00.01. - theory and history of culture. The Kyiv state university culture and arts, Kyiv, 1998.

The dissertation is devoted to a history of development of field researches in musical folklore. On the basis of the analysis, ordering and the generalizations of the fact sheet are decided is scientific - theoretical problems collective of work. The specifity of field researches, their practical meaning in study of national traditional culture, namely song of folklore is certain.

Key words: field researches, collective work, folk-collectors, carriers songs of folklore.

Підписано до друку 14.12.1998 р. Формат 60x90/16.
Умовн.др.арк. 1.0. Наклад 100. Зам № 562.

Друкарня НВФ «March-A».
Адреса друкарні: Київ-42, вул. М. Раєвського, 36,
тел.: 268-72-49, 268-72-88.